

maar dat de uitvoering ervan in Indië, met zijn beperkt aantal medici, zeer moeilijk zou zijn. De moeilijkheid wordt vergroot, door de aanwezigheid van de talrijke officieren van gezondheid, die zich een eigen beoordeeling van de handelingen hunner collega's voorbehouden.

Wat betreft het vraagstuk van het toestaan van huwelijken tusschen melaatschen in leprozieën, hieromtrent is Dr Offringa het algeheel eens met zijn ambtsvoorganger, die van meening is, dat er geen bezwaar gemaakt kan worden tegen dat huwen, daar de kinderen onbesmet ter wereld komen. Alleen is het morele bezwaar van de spoedige scheiding van moeder en kind als argument er tegen aan te voeren. De Rijnsche zending, die in Noord-Sumatra werkt, maakt wel bezwaar tegen dat huwen.

Van bijzonder belang was de beantwoording onzer laatste vraag: of het nieuwe diensthoofd, geleid en gedragen door de ervaringen, opgedaan in eigen arbeid, het Jorgiasche systeem zonder meer voor heel de Oost aanbevelenswaardig achtte. Dit bleek niet het geval te zijn. Het slagen van den arbeid in Midden-Java, welke arbeid werd gedragen door een zeer speciale overtuiging, is van zooveel subtiele factoren afhankelijk, dat maar niet zonder meer dat systeem over heel Indië gevolgd zou kunnen worden.

God gaf Dr Offringa genade en eere.

En wij mogen ook met het oog op het Zendingswerk blijde en dankbaar zijn, dat de vroegere directeur van het Petronella-Hospitaal thans hoofd is van heel den medischen dienst in Indië.

J. W.

¹⁾ Onze lezers weten waarschijnlijk, dat Dr Offringa verleden jaar deze benoeming ontving, thans gevolgd door die van hoofd van den geheelen dienst der volksgezondheid. — J. W.

²⁾ Dit laatste is natuurlijk onjuist. Soemba wordt bearbeid door de kerken in Groningen, Drente en Overijsel.

STEMMEN UIT ONZE KERKEN

Geachte Redactie,

Met bijzondere instemming las ik Prof. Waterink's artikel over „Predikantstrajectementen” (No. 40 loopenden jaargang). Slechts een opmerking: de zinsnede „overeenkomstig den stand en het studieverleden en -heden van den predikant” ware m.i. beter niet geschreven, in zijn algemeene strekking zou op deze uitspraak wel wat zijn af te dingen.

Doch, niet daarop wensch ik thans in te gaan. Tweeërlei opmerking in verband met genoemd artikel wilde ik gaarne ter Uwer kennis brengen.

De eerste is deze:

Waarom wordt in de preeken, die we Zondags beluisteren, telkens weer van „algemeene malaise”, „algemeene depressie” enz. gesproken? Zijn deze uitdrukkingen juist? Ik beantwoord deze vraag ontkennend. Er is een daling der inkomsten van personen, die van effectenbezit moeten leven, onze Indische cultuurs zijn slecht, onze landbouwers maken moeilijke tijden door. Maar daartegenover staat, dat de winstmarges der winkeliers (een enkele branche uitgezonderd) een ongekende hoogte hebben bereikt, dat voor duizenden de nominale salarissen en loonen tot heden gelijk zijn gebleven, wat in verband met de prijsdaling de koopkracht van hun inkomen deed toenemen, dat het algemeene levensbeeld meer op welvaart en weelde, dan op depressie en armoede wijst. En moet men dan ook van den kansel de menschen suggereren, dat er algemeene malaise heerscht? Moet daaruit niet logisch de conclusie volgen, dat dan ook onze predikanten in hun inkomen die algemeene malaise dienen te gevoelen? Beter ware, indien onze predikanten die malaise-opmerkingen achterwege lieten, of door ernstige studie poogden een juiste meening omtrent deze dingen te vormen.

En nu de tweede opmerking:

Het artikel van Prof. Waterink is, met enkele kleine wijzigingen, zeer goed bruikbaar om handhaving van het bereikte salarisprijs oók voor andere groepen onzer bevolking te bepleiten. Mag ik aannemen, dat de hooggeleerde schrijver diep gevoelt het bezwaar verbonden aan elke financieele sluitpost-politiek, ook als die niet de begroting eener kerk raakt? Ware het niet zoo, dan voerde de schrijver alleen pleidooi voor een bepaald „stand” en zou hij zijn als zoo velen, die niet het maatschappijleven als één geheel willen zien, doch zich blind turen op de belangen van de groep, waartoe zij behooren, en weigeren Christelijk-sociaal te denken en te voelen.

Alleen dan mag het levenspeil van predikanten en van anderen worden aangetast, indien dit gebiedend noodzakelijk is en daardoor het recht niet wordt geschonden.

De rechtsvraag domineert en de vraag naar het volgens menschelek inzicht economisch-noodzakelijke kome in de tweede plaats!

Met dank voor de plaatsing,
Hoogachtend,

Uw dw.,
G. GUYT.

BOEKBESPREKING

„De Loonarbeid”, door Prof. Dr P. A. Diepenhorst. — Uitgave van J. H. Kok N.V., Kampen, 1931.

I. Laat ik de bespreking van dit werk mogen beginnen met enkele opmerkingen, die in een rubriek „Allerlei” thuis hooren.

a. Allereerst dan de sinds lang stereotype uitdrukking, wanneer het werken van Kok betreft, dat de uitvoering voortreffelijk is. Enkele drukfouten vond ik op blz. 19, 259, 286 en 364; ik wil echter niet zeggen alle

drukfouten gevonden te hebben. Het geheel maakt een welverzorgden indruk.

In zeker opzicht kleefte er een ernstig gebrek aan de redactionele verzorging; althans ik vermoed, dat de schrijver zelf en niet de uitgever beslist heeft, dat de citaten, in dit boek opgenomen, op gewone regelruimte en niet „inspringend” zijn geplaatst. Wel worden de citaten met aanhalingsteekens gewaarmerkt, doch deze komen slechts voor bij het eerste en bij het laatste woord van het citaat. Het tusschenliggende deel van het citaat is niet gemerkt met aanhalingsteekens. Dit hindert nooit, wanneer de citaten beknopt zijn, doch in dit werk zijn deze menigmaal zoo omvangrijk, dat ze vele bladzijden beslaan, zoodat men wel heel scherp moet opletten of men nu een citaat, dan wel de eigen uitspraak van den hooggeleerden schrijver zelf voor zich ziet.

b. Op blz. 127 vinden wij terug de kritiek van den schrijver op Dr Kuiper in verband met diens stemmen tegen de Kinderwet-Van Houten. Als ik mij niet al te zeer vergis, heeft die kritiek eenigen tijd geleden ook op de voorpagina van „De Standaard” gestaan. Van zekere zijde is toen protest aangeteekend tegen die uitspraak, waarop ook weer een repliek in „De Standaard” volgde. In dit boek wordt de kritiek gehandhaafd zonder nadere motiveering, wat wellicht te betreuren valt.

c. De schrijver blijkt voorkeur te hebben voor den titel „arbeider”. Ik vond het niet uitdrukkelijk aangegevend, maar ik meen uit het gebruik van het woord „arbeider” te mogen afleiden, dat hij geen voorstander is van den titel „werkmeneer”, waartegenover dan de „werkgever” optreedt. Zoo gebruikt hij ook op verschillende plaatsen het woord „patroon”. In verband met de in den laatsten tijd wel meer gestelde vraag of niet de woorden arbeider-patroon de voorkeur verdienen boven werkmeneer-werkgever, kwam het mij niet ongewenscht voor hierop de aandacht te vestigen.

d. Op blz. 352 staat:

„Een fout in de behandeling van onderscheidene vroegere tractaten over het loon is dat dit te veel beschouwd werd van het standpunt van den ondernemer, dat het als particuliere bedrijfskosten werd ontleed.”

Vóórstellend dat de schrijver op deze bladzijde bedoelt de ethische zijde van het loon-vraagstuk te belichten, zij toch, in het voorbijaan, opgemerkt, dat wanneer wij denken aan de administratieve behandeling van de in de ondernemingen betaalde loonen, allerlei bezwaren zouden ontstaan, indien men het loon niet als bedrijfskosten zou gaan beschouwen en boeken.

e. De hooggeleerde schrijver toont zich nogal optimistisch (op blz. 296) t.a.v. de „ministerieele willekeur”, welke door velen werd gevreesd bij een wets-redactie, waarbij vele punten niet in de wet zelf, maar in nadere, ook ministerieele, beschikkingen zouden worden geregeld. De schrijver mag eigenlijk alleen aansprakelijk gesteld worden voor dat optimisme, in verband met de op die bladzijde besproken wetgeving. Echter is hiermede een vraagstuk aangeroerd, dat algemeene en ook ingrijpende betekenis heeft en ook steeds meer krijgt, hoe meer optimisme betoond wordt t.a.v. regelingen buiten de wet om.

Die regelingen toch ontsnappen aan de controle van de wetgevende macht. En de vrees is niet denkbeeldig, dat, indien zulks steeds meer ingang vindt, een wets-„toepassing” ontstaat, welke voor de burgers van den Staat ernstige moeilijkheden gaat opleveren, vooral waar, zoals in ons land, de z.g. administratieve rechtspraak nog wel wat te wenschen overlaat.

Ik wil hier volstaan met slechts de toegeeflijkheid van Prof. Diepenhorst te noemen om daartegenover een voorzichtige waarschuwing te stellen. Men moet rekening houden met de mogelijkheid, dat we nog eens ministers en ambtenaren krijgen van ander gehalte, dan die, welke wij tot nu toe mochten hebben.

f. De schrijver kondigt aan dat eerlang een ander werk het licht zal zien, waarin hij spreken zal „over den historischen ontwikkelingsgang van den arbeid in het algemeen, zijn principieele waardering en dergelijke vraagstukken.” Het nu verschenen boek is beperkt tot de „actuele kwesties”, die omtrent den loonarbeid zijn gerezen. Wij hebben dus bij de beoordeeling van dit werk wel te letten op deze door den schrijver zelf gestelde begrenzing.

II. Ik sprak boven reeds met een enkel woord over de citaten. Ik wil daarop nog even terugkomen. Dit boek is volgeperst met citaten. Ik heb geen poging gedaan om te tellen hoeveel bladzijden van de 442, welke dit boek bevat, door citaten worden ingenomen, doch zij zijn zoo talrijk en vele daarvan zijn zoo omvangrijk, dat het, mede als gevolg van den boven genoemden vorm van opneming, dikwijls groote moeite kost om de uitspraak van den schrijver zelf terug te vinden. Naar mijn meening is een zoo groote ruimte afgestaan aan citaten, niet duidelijk genoeg gescheiden van hetgeen de schrijver als eigen gedachten biedt, dat een vruchtbare lezing van dit werk er ernstig door bemoeilijkt wordt. Hij, die over de verschillende vraagstukken, in dit boek aan de orde gesteld, zich eens spoedig op de hoogte zou willen stellen van de inzichten van Prof. Diepenhorst, zal meer dan gewone en ook meer dan strikt noodige moeite daartoe moeten besteden.

De schrijver zelf heeft vermoedelijk gevoeld, dat deze technische opzet van het werk moeilijkheden geeft. Althans hij heeft in „Aanteekeningen”, achter elk hoofdstuk, niet alleen de in dat hoofdstuk geciteerde werken nader aangeduid, doch in die aanteekeningen, ter aanvulling van hetgeen reeds in den tekst was gegeven, nog meer citaten verwerkt. Het ware toe te juichen geweest, indien de schrijver al de citaten, ten minste die, welke een omvang van eenige betekenis hebben, in die aanteekeningen, respectievelijk in een afzonderlijke bijlage tot het werk had opgenomen. Hij had dan vermoedelijk nog meer citaten gegeven, die n.m.m. niet anders dan noode door hem achterwege zijn gelaten.

Het zou na de bovenstaande opmerkingen onbillijk zijn om kritiek te hebben op het niet-geven van nog meer citaten dan reeds is geschied. Ieder zal gevoelen hoe de schrijver zich gedwongen moet hebben tot een beperking in het citeren. In een afzonderlijke bijlage had hij evenwel zich zulk een beperking niet behoeven op te leggen en dan ware ook gemakkelijk ruimte open gebleven voor citaten, bijv. uit de werken van Prof. Fabius en Mr A. F.

de Savornin Lohman, die op blz. 376 genoemd worden als tegenstanders van den „kindertoelag” zonder dat de lezer verder ook maar met een enkel woord op de hoogte gesteld wordt van de argumenten van laatstgenoemde heeren. Dan was ook vermoedelijk wel ruimte gegeven aan bijv. Dr J. A. Nederbragt, die nu in het geheele werk niet genoemd wordt. Toch heeft deze in zijn „Proeve ener theorie der economie naar Christelijke beginselen” o.a. over het Taylor-stelsel, als voorzichtig voorstander van dat stelsel zich doen kennen en beweringen gedaan, welke men bij de breede bespreking, welke Prof. Diepenhorst wijdt aan het Taylor-stelsel, noode mist.

Met hoe kwistige hand de citaten worden aangeboden, blijkt wel, wanneer men opmerkt, hoe eenige malen hetzelfde citaat verschijnt. Dat hindert nog niet zoozeer, wanneer dat gebeurt in een hoofdstuk, dat een ander onderwerp behandelt dan een der voorgaande, zooals b.v. op blz. 84 en 328. Het onderscheid van de stof kan dat noodig maken. Doch een dergelijke verklaring kan toch niet gelden wanneer een citaat met een tusschenruimte van slechts enkele bladzijden wordt herhaald, zooals op blz. 205 en 208 het geval is.

Tenslotte moge ik van die citaten nog deze opmerking maken, dat ze niet alle even overtuigend zijn. Ter illustratie geef ik hier twee citaten.

Nr. 1. „De arbeider verkoopt zijn arbeid gelijk de winkelier zijn zout, zijn koffie of suiker, de bakker zijn brood, de slager zijn vleesch verkoopt.”

Nr. 2. „Met welk recht zou men den werkmeneer willen verhinderen, zijn kapitaal, den arbeid, op de meest voordeelige wijze te beleggen, in overeenstemming en samenwerking met anderen, die hetzelfde belang hebben? Handelt de geldbezitter, de beurspeculant en ook de staatsambtenaar niet evenzoo?”

Het kan aan mij liggen, maar ik zie geen essentieel verschil tusschen deze twee uitspraken. De tweede uitspraak diende als argument voor de stelling, dat de werkstakingen „juridisch... onbetwistbaar te verdedigen zijn.” Hierover wil ik nu in dit verband niet spreken. Maar: de winkelier zegt ook wel eens „neen”, als de koopers minder bieden dan hij vraagt. Toch wordt de eene uitspraak gegist en „onaannemelijk” verklaard, zijnde een uiting van liberalen geest, de andere uitspraak wordt geprezen. Uiteraard neem ik onvoorwaardelijk aan, dat de man die de laatste uitspraak deed, iets heel anders bedoeld heeft dan de aangevalen liberaal. Het gansche leven en al de arbeid van dien onder no. 2 bedoelden schrijver zijn daar waarborg voor. Doch daarover gaat het niet; het gaat slechts over de waarde, als overtuigingsastuk, over den inhoud van de ons geboden citaten.

III. Uit het voorgaande is reeds eenigszins het karakter van een groot deel van dit werk af te leiden. Ik bedoel er niets onvriendelijks mee, wanneer ik zeg, dat in het bijzonder de hoofdstukken 4 tot en met 7 weinig meer dan verzamelaar-werk geven. Ook die kan groote verdienste hebben. Doch iemand, die, zoals ondergeteekende, meer dan eens genoten heeft ook van het oratorisch talent van Prof. Diepenhorst, genoten heeft van zijn publicaties en daardoor met hooggespannen verwachtingen dit boek ter hand neemt, zal zich vermoedelijk toch eenigszins teleurgesteld voelen, omdat dit werk niet Prof. Diepenhorst in zijn kracht vertoont. Hij is dat nog wel in zijn laatste hoofdstuk, als hij aan het vraagstuk van „Het loon. Slotbeschouwingen” wijdt. Doch in meer dan één plaats miste ik, wat ik toch meen te mogen verwachten van onze vóór-mannen, waaronder wij toch ook Prof. Diepenhorst rekenen, n.l. leiding. Ik hoop van deze klacht rekenschap te geven, wanneer ik thans nader inga op enkele onderdelen, door den schrijver zelf behandeld.

IV. Prof. Diepenhorst bepleit met groote warmte, dat bij alle behandelingen van het loon-vraagstuk de arbeider steeds gezien worde als mensch en dat het vraagstuk van het loon nooit worde losgemaakt van den eisch, dat den arbeider een menswaardig bestaan verzekerd worde. Deze algemeene strekking heeft ongetwijfeld ieders onverdeelde instemming. Noode mist men evenwel in een dergelijk betoog een bespreking van de vraagstukken, die de economische ontwikkeling van den allernieuwsten tijd zoo dringend aan de orde stelt. De groote moeilijkheid, welke kan ontstaan voor een land als het onze, waarvan wel gezegd is, dat het op sommige gebieden een uitzonderingspositie inneemt als een eiland midden in de zee en dat in eigen huishouding te doen krijgt met de concurrentie van landen, die in allerlei opzichten bij ons ten achteren staan, wordt bijna niet aangeroerd. Even komt de apologeet van „actieve handelspolitiek” om den hoek gluren, wanneer op blz. 397 en 398 „subsidies of beschermende rechten” genoemd worden als een mogelijkheid om zoowel ondernemer als arbeider voordeel te bezorgen. Doch verder blijven deze moeilijkheden onaangeroerd. De wijze waarop Prof. Diepenhorst een toekomstig werk over den arbeid aankondigt, geeft geen grond voor de verwachting, dat daarin die moeilijkheden nader zullen worden behandeld. Daarom is het dunkt mij, niet geheel onbillijk, indien men constateert, met leedwezen, die vraagstukken thans niet besproken te zien.

De objectiviteit gebiedt op te merken, dat het hier aan de orde gestelde vraagstuk zeer omvangrijk is. De hooggeleerde schrijver is zeker niet ten achteren gebleven in het innemen en verdedigen van eene positie. Hij heeft wellicht gevreesd te vallen in eene herhaling van wat hij elders reeds heeft behandeld. Doch, als van vele zijden de klacht vernomen wordt, dat niet alleen de crisis van vandaag, maar ook en vooral internationale toestanden van jaren her, van loons-verlaging bijna eene noodzaak maken, dan zou men ten behoeve van de vele, ook Christelijke patroons, die deze moeilijkheden beleven, zoo heel gaarne in een werk, hetwelk de „actuele kwesties, die omtrent den loonarbeid zijn gerezen” wil bespreken, ook dit vraagstuk belicht zien.

Prof. Diepenhorst toont zich een voorstander van een kinder-toelag-regeling bij de loonsbepaling. Hij merkt daarbij op, dat hier nog niet gesproken mag worden van de „algemeene gunst der Christelijke partijen” en noemt daarbij, behalve Roomsche opponenten ook Prof. Fabius en Mr A. F. de Savornin Lohman. Ik dacht daarbij terug aan den Gersfordse koster, die eens tegenover mij beweerde, dat men den kindertoelag nu maar in

Rustand mo-
ning van d
dat hij die
den predika

Inderdaad
toelag nog
beveel gaar
Diepenhorst

V. In zi
Diepenhorst
als het Tay
dit blad gaf
stelsel den
bewijis beho

Naar mijn s
nalatie” g
van het Tay
vindt steun
23 gegeven
geven toch
het in begi

Prof. Diepe
satie gegev
tusschen de
in de citate
welke men
für Wirtsch
algemeen, t
„Rationalis

Misversta
gezegd wor
dat het stu
Wie daarva
Ford heeft

ken. Hierau
62/63 het c
Ik meen tr
loon reeds
Naar het
over „Arbe
druk moet
als een bro

De landau
twijfeld! m
en zijn werl
wel zal die
blijkt voor
over Groni

Jammer
commentaar
wel eens, v
bijv. dat va
gaf Prof. D
van zijn „t
trant” en b
bruikte „all

Wie de b
van „Stem
horst moeti
een objecti
uitkomen b
te spreken
over de nie
te kunnen
wijze, welk
over eene t

Men betr
citaten te m
houding” b
grootte sobe
valt en de
duidelijke e

Wanneer
„De voortse
door Goetse
der scheppi
geneigd te
zoo gaarne
vangt, wan
wordt (wat
doch het ge
steld, dat r
tende is, te
hij nu toch
doen. Ik m
krachtig te
aanvaard,

Taylor daa
zeer zeker,
duelle toeg
lijke wetens
zij daarbij
dat het Te
minder aan
dan elk an

Het kom
die in den
is, en zoo
mijnwerker
Welke arb
mijnwerker
gelegenheid

„zijn a
van zijn
het nage

Wie dies
en ook o
verricht, e
kan elken
Schepper.

Ieder die
een aanwij
plaats wil
(en dat is
arbeider)

hooger pla
wij zonder
bedrijf, al
len onder
culiere lev
te zetten.